

Lönnrotin, Keckamanin vai Nordbladin ohjeita terveydestä?

Esko Länsimies

Arkkiatri Risto Pelkosen *Tieteessä tapahtuu* -lehden viime numerossa ollut artikkeli oli vankkaa asiaa kiinnostavasti esitettynä. Arkkiatri korosti kohtuullisuuden sairauksia ehkäisevää ja terveyttä ylläpitävää vaikutusta. Lisäksi hän viittasi Elias Lönnrotin *Talonpojan kotilääkäriin* korostaessaan tunteiden, psykososiaalisten tekijöiden, sosioekonomisten ja ihmisten keskinäisten vuorovaikutuksen merkityksen terveyden ylläpitämi-

sessä. Mutta mikä *Talonpojan kotilääkäriin* on Lönnrotin omaa, oman lääkärintyön kautta syntynyttä tietoa?

Pelkonen siteerasi kirjoituksessaan Lönnrotia (1838):

"Mielenliikunnot koskevat ruumiiseenkin, sillä niin ovat henki ja ruumis välillensä yhdistetyt, ettei kumpikaan mitään yksinänsä kärsi. Lepo, toivo, tyytyväisyys ja kohtuullinen ilo pitävät ihmisen terveenä ja vielä toisinaan paran-

tavat sairaankin. Mutta vahingollinen on ylellinen ilo ja riemu, jos liiallinen suru ja murhe ja alamielisyyskin.”

Taidatkos paremmin sanoa? Ehkäpä! Tuo kohta on lähes suora lainaus professori Carl Nordbladin kirjasta, joka ilmestyi jo vuosia aikaisemmin Ruotsissa. Arkkiatrin siteeraama kohta kuuluu maisteri Johan Henrik Keckmanin vuonna 1837 ilmestyneessä suomennoksessa seuraavasti:

”Mielen liikutukset paljon vaikuttavat terveyden ja sairauden tilaan, sillä sielun ja ruumiin yhdistys on niin vahva, ettei toinen näistä kärsi toisen tuntematta. Toivo ja kohtuullinen, levollinen ilo voimansa pitävät ja vahvistavat terveyden, ja vaikuttavat sen takaisin voittamiseksi; mutta suloisetkin mielenliikutukset tulevat terveydelle ylöllisyyden kautta yhtä vahingollisiksi, kuin surulliset ja alakuloiseksi tekeväiset mielen liikutukset itsestään ovat.”

Lönnrot suostui lääkäriksi valmistumisensa aikaan 1832 laatimaan turkulaiselle Freneckellin kirjapainolle ”jonkunlaista lääkirinkirjaa.” Talonpojan kotilääkärin esipuheessa Lönnrot toteaa, että hän valitsi työnsä pohjaksi Carl Nordbladin Ruotsissa menestyneen terveyden ohjekirjan. Sitä Lönnrot kehitteli ”milloin suomentaen, milloin mukaellen, milloin lisäten, milloin muka parannellen.”

Työ viivästy muun muassa vaativien kalvalaisten runojen keruumatkojen vuoksi. Mutta viivästyksiä ei kustantaja sietänyt edes 1830-luvulla! Freneckell antoi suomennostehtävän myös maisteri Keckmanille, jonka työ valmistui 1837. Kun Lönnrot sai kirjan lämpimäiskappaleen käteensä huhtikuussa 1838, oli närkästyys luettavissa vuotta myöhemmin ilmestyneen Lönnrotin oman kirjan esipuheessa:

”Ja saimma viime postissa tämän suomentaman, joka kyllä näyttää kauniisti ja osavasti toimitetuksi. Velvollisuutemme olisi nyt omaa laitostamme sen avulla parannella, niin valmiimpana prantättäväksi, vaan koska jo ilmanki olemme liennmäksi siitä vaivaa nähneet, niin menköön matkaansa semmoisena kuin nykyjään on. Vastaiset suomenkielisten lääkirinkirjain kirjoittajat käyttökööt hyväksensä, mitä kummaltaki meiltä löytyvät, ja niin laittakoot tämäinki kirjoituslaadun täydellisenmäksi.”

Lönnrot korjaili ja täydensi kirjaansa niin kauan, kuin toimi lääkärinä Kajaanissa eli 1850-luvun alkuun. Talonpojan kotilääkärin viimeinen laitos painettiin 1856, muutama vuosi sen jälkeen, kun hänet oli nimitetty suomenkielen professoriksi. Talonpojan kotilääkärillä on kiistatta ollut suuri merkitys terveyden edistäjänä ja sairauksien hoito-ohjeiden antajana aikana, jolloin lääketieteellinen apu harvaan asutussa maassamme oli hankalasti saatavissa.

Lönnrotilla oli ilmeisesti runonlaulajien kuuntelemisesta kumpuava havainnoinnin taito ja narratiivinen oivallus potilaan kuuntelemisen merkityksestä sekä erinomainen taito kuvata kirjallisesti havainnoistaan (Kouvalainen 2004).

Mutta mikä Talonpojan kotilääkärissä on Lönnrotin omaa – oman lääkärintyön kautta syntyntä tietoa – ja mikä on alun perin professori Nordbladin kirjasta omaksuttua? On myös mahdollista, että Lönnrot siirsi kirjansa myöhempisiin laitoksiin lähes 20 vuoden lääkärinuransa aikana kehittyneen lääketieteen uutuuksia. Esimerkkinä Keckmanin suomennoksen ja Lönnrotin viimeisimmän laitoksen erosta otan esiin riisitaudin hoidon. Lönnrot on lisännyt Nordbladin hoito-ohjeisiin lauseen: ”Lääkitykseksi annetaan apoteikistä saatavaa kalanmaksarasvaa teelusikallinen illoin aamuin usiampina kuukausina perätysten.” Käytettävissäni ei ole Talonpojan kotilääkärin varhaisempia laitoksia, joten en pysty sanomaan, milloin Lönnrot oivalsi tai oli saanut tietää ”kalanmaksarasvan” riisitautia ehkäisevästä tehosta. Ulkoilmassa liikkumista suositteli jo Nordblad, mutta ei tiennyt kalanmaksan hyödytä.

Esitin Lönnrotin juhlavuonna ajatuksen opihistoriallisen tutkimuksen tekemisestä (Länsimies 2002) Lönnrotin osuudesta Talonpojan kotilääkärin sisällössä. Tähän aiheeseen toivoisi tartuttavan. Suurmiehet ovat suurmiehiä, vaikka aivan kaikkea heidän saavutuksikseen luettavia eivät olisi toimittaneetkaan.

KIRJALLISUUTTA

- Kouvalainen, Kauko (2004): Elias Lönnrotin sairaudet ja kuolema. *Duodecim*, 120: 2909-2914.
- Länsimies, Esko (2002): Terveyden opetusta yhteiselle kansalle. *Suomen Lääkärilehti*, 57: 2934.
- Lönnrot, Elias (1838): *Suomalaisen talonpojan kotilääkäri*. Freneckellin kirjapaino, ensimmäinen painos 1838 ja viimeinen painos 1856; facsimile-painos Kirjapaino Virtaset, Tampere, 2002.
- Norblad Kaarlo (1837): *Sundhets-Lärobok för menige man*. Suomennos Johan Henrik Keckman: *Terveyden opetus-kirja yhteiselle kansalle*. Freneckellin kirjapaino 1837.
- Pelkonen, Risto (2005): Terveys on monta asiaa. *Tieteessä tapahtuu* 2/2005, s. 11-15.

Kirjoittaja on Kuopion yliopiston kliinisen fysiologian ja isotooppilääketieteen professori emeritus.